

УДК 159.923.2

№ держреєстрації: 0111U000359

Національна академія педагогічних наук України
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
01033, м. Київ – 33, вул. Паньківська, 2;
тел. (044) 288-33-20

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник директора з науково-дослідної роботи
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН
України,
дійсний член НАПН України, д.психол.н., проф.

_____ Чепелева Н.В.

" _ " _____ 2014 р.

З В І Т

про IV етап науково-дослідної роботи
«ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ
САМОТВОРЕННЯ ОСОБИСТОСТІ»

етап: емпіричний завершальний

Науковий керівник НДР,
завідувач лабораторії психології особистості
імені П.Р. Чамати,
доктор психологічних наук, професор

Сердюк Л.З.

Київ – 2014

Результати цієї роботи розглянуто Вченою радою Інституту психології імені
Г.С. Костюка НАПН України, протокол № 11 від 25 грудня 2014 р.

СПИСОК АВТОРІВ:

Керівник НДР зав. лабораторії психології особистості, доктор психологічних наук, професор	Л.З.Сердюк
Провідний науковий співробітник, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник	О.І.Пенькова
Провідний науковий співробітник, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник	Н.Д.Володарська
Старший науковий співробітник кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник	О.В.Шевченко
Старший науковий співробітник, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник	Т.М.Яблонська
Старший науковий співробітник	Л.І.Пилипенко
Науковий співробітник	В.В.Антоненко

Основні наукові результати згідно з технічним завданням і робочим планом

Упродовж звітнього періоду згідно із технічним завданням та робочим планом виконувалися завдання четвертого етапу НДР „Психолого-педагогічні основи процесу самотворення особистості”.

Завдання дослідження полягало в теоретико-експериментальному обґрунтуванні та побудові моделі процесу самотворення особистості, що презентує динаміку позитивних структурно-функціональних змін особистості як суб'єкта педагогічного процесу.

На основі узагальнення теоретико-методологічних підходів та результатів емпіричного дослідження встановлено, що самотворення особистості як самодетермінований феномен зумовлюється та опосередковується комплексом взаємопов'язаних параметрів особистості, зокрема цінністю саморозвитку, цілісністю сприйняття життєвого шляху, самоприйняття тощо. Виявлено структурні характеристики та динамічні особливості феномена самотворення особистості як самодетермінованої системи, базисними параметрами якої визначено потребу в саморозвитку, самоприйняття та життєву перспективу особистості.

Обґрунтовано доцільність вивчення закономірностей процесу самотворення особистості через її особистісне та ціннісно-сміслові опосередкування. Виявлено, що чим вираженішим і ефективнішим є особистісне та ціннісно-сміслові опосередкування процесу самотворення особистості, тим гармонічнішим та продуктивнішим він є.

Виявлено вікові та індивідуально-психологічні особливості процесу самовдосконалення особистості, зокрема зростання актуальності самовдосконалення в юнацькому віці, пов'язане із розширенням самопізнання й актуалізацією самовизначення особистості, і водночас недостатнім розумінням учнями сутності самовдосконалення, його функцій. Встановлено, що психолого-педагогічні умови активізації самовдосконалення підлітків та

юнаків передбачають врахування вікових та індивідуально-психологічних особливостей школярів, розвиток моральної сфери особистості, сприяння максимальному самовираженню, самореалізації учнів, культивування цінності самовдосконалення. Необхідною умовою активізації самовдосконалення учнів є демократизація навчально-виховного процесу, яка втілюється в свободі вибору, самостійності, задоволенні інтересів і потреб учнів.

Встановлено, що самовдосконалення є цінністю, що характеризує життєву спрямованість на досягнення вершин у різних сферах життя, а саме: погодження особистісних потреб, здібностей з вимогами діяльності; побудова життєвого шляху відповідно до власних цілей і цінностей; постійне прагнення до досконалості через протиріччя. Проведено дослідження характеру ціннісних орієнтацій, що забезпечують результативність процесу самовдосконалення учнів підліткового і юнацького віку. Доведено, що учні та їх батьки здійснюють ціннісний вибір на основі нормативних вимог суспільства; він реалізується шляхом пошуку внутрішніх резервів досягнення значущої мети. У процесі самовдосконалення учні активізують лише ті цінності, які відіграють важливу роль у їх житті. Завдяки цьому формується індивідуальна система ціннісних орієнтацій, від яких залежить динаміка самовдосконалення особистості.

На основі аналізу результатів дослідження особливостей впливу світоглядних орієнтацій на процес самотворення особистості встановлено вплив соціокультурного фактора. Здійснено порівняння досліджуваних параметрів на вибірках творчо-обдарованих старшокласників, що навчаються у мистецькому закладі, та учнів, які навчаються в звичайній школі. Виявлено наявність статистично значущих зв'язків між показниками загальної осмисленості життя (ОЖ) з категоріями життєвих смислів та категоріями термінальних та інструментальних цінностей. Вищий показник ОЖ виявлено у старшокласників, орієнтованих на досягнення успіху, кар'єрні досягнення, статусні, а також у тих, хто спрямований на побудову взаємостосунків

(відчувати себе комусь потрібним, бути з близькою людиною, радіти спілкуванню з іншими).

Встановлено, що чинники самотворення особистості опосередковуються ієрархією цінностей, що формують світогляд старшокласників. В разі орієнтації на інші цінності (залежність від обставин, ситуацій, безвідповідальність, нетерпимість до норм і правил, встановлених іншими, суспільством), показники ОЖ низькі, що блокує процес самотворення особистості.

Розкрито роль потребово-мотиваційної сфери особистості в процесі самотворення особистості в юнацькому віці. Результати проведеного емпіричного дослідження ролі потребово-мотиваційної сфери особистості в процесі її самотворення засвідчують, що учнів, високою мірою спрямованих на вибудовування та вдосконалення власної особистості від учнів з низьким рівнем орієнтованості на самотворення відрізняють: система стійких цінностей та життєвих цілей (в якій переважають вищі, духовні цілі), що стають для молодих людей орієнтирами у процесі творення власної особистості; домінування в мотиваційній сфері вищих потреб; переважання в мотиваційній сфері юнаків і дівчат мотивів розвитку особистості.

Прослідковано зв'язок самотворення особистості з її потребами та активністю, виокремлено три підсистеми детермінант, що породжують різні форми активності учня; з'ясовано, що саме внутрішня активність, усвідомлення своїх життєвих цілей є необхідними передумовами самореалізації. В інтерпретації сутності самоактивності учнів виокремлено два взаємопов'язані моменти: а) активність як здатність реалізовувати свої особистісні позиції, перетворюючи обставини і власну поведінку; б) активність як здатність обстоювати свої особистісні позиції й протистояти стороннім впливам. На основі цього розподілу з'ясовано психологічну суть двох типів самореалізації, їх критерії та чинники, проаналізовано їх вплив на самотворення особистості учня.

Проаналізовано напрями досліджень, що охоплюють проблему самотворення особистості у сфері морально-естетичного розвитку. Висвітлено значення діяльності й спілкування як діяльності у самотворенні особистості в морально-естетичній сфері. Розкрито цикли саморуху особистості, такі як мотиваційний, програмування, реалізації, контролю. На останньому відбувається детермінація прагнення особистості до самотворення.

Опубліковано – 42 праці; з них 1 монографія, 1 навчальний посібник, 1 збірник матеріалів конференції, 34 статті, 5 тез.